

УДК 37.018:[37.013:008]

DOI 10.31499/2618-0715.1(12).2024.305337

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО ВИХОВАННЯ В ДИТЯЧИХ БУДИНКАХ СІМЕЙНОГО ТИПУ

Коваль Катерина, здобувачка ступеня PhD спеціальності 011 Освітні педагогічні науки, Рівненський державний гуманітарний університет.

ORCID: 0000-0002-8139-1941

E-mail: kateryna.koval@rshu.edu.ua

У статті доведено, що полікультурне виховання є важливим комплексним виховним процесом для створення гармонійного суспільства, що проводиться у різних сферах життя. Схарактеризовано процес полікультурного виховання у дитячому будинку сімейного типу та визначено його особливості. З'ясовано, що полікультурне виховання сприяє адаптації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, до середовища, в якому присутні представники різних культур; воно сприяє міжкультурному діалогу та взаєморозумінню, дає змогу дітям вивчати мовні та культурні особливості один одного, а також розвиває навички толерантності до інших.

Визначено, що дитячий будинок сімейного типу є особливим середовищем, що складається з представників різних культур, які потребують виховання у цілісному родинному оточенні. Це зумовлює обрання методів виховного впливу. До ефективних методів полікультурного виховання віднесено: ігрову діяльність, традиційні свята, звичаї та обряди, екскурсії та подорожі, відвідування культурних фестивалів тощо; методи саморегуляції: самопереконавання, самонавіювання, самоаналіз, самокорекція; інноваційні активні та інтерактивні методи: діалог, дискусія, робота в парах і групах, мозковий штурм, рольові ігри, контент-аналіз, інтерв'ювання, опитування, метод моделювання конкретних ситуацій, метод кейсів, «криголами», обговорення в колі, виготовлення флаєрів, складання культурологічної автобіографії, етнографічні дослідження, крос-культурні моделювання. Визначено особливості застосування кожного методу у роботі з дітьми-сиротами та дітьми, позбавлених батьківського піклування, в умовах дитячого будинку сімейного типу.

Ключові слова: полікультурне виховання, полікультурність, методи полікультурного виховання, полікультурна компетентність, полікультурне середовище, дитячі будинки сімейного типу, прийомні сім'ї, діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування.

PECULIARITIES OF USING MULTICULTURAL EDUCATION METHODS IN FAMILY-TYPE CHILDREN'S HOMES

Koval Kateryna, PhD student of the degree in specialty 011 Educational pedagogical sciences, Rivne State University of the Humanities.

ORCID: 0000-0002-8139-1941

E-mail: kateryna.koval@rshu.edu.ua

The article proves that multicultural education is an important complex educational process for creating a harmonious society, which is carried out in various spheres of life. The process of multicultural education in a family-type children's home is characterized and its features are identified. It has been found that multicultural education contributes to the adaptation of orphans and children deprived of parental care to an environment in which representatives of different cultures are present; it promotes intercultural dialogue and mutual understanding, enables children to learn each other's language and cultural characteristics, and develops skills of tolerance towards others.

It is determined that a family-type children's home is a special environment consisting of representatives of different cultures who need to be brought up in an integral family environment. This determines the choice of methods of educational influence. Effective methods of multicultural education include: playful activities, traditional holidays, customs and rituals, excursions and trips, attending cultural festivals, etc.; methods of self-regulation: self-conviction, self-hypnosis, self-analysis, self-correction; innovative active and interactive methods: dialogue, discussion, work in pairs and groups, brainstorming, role-playing games, content analysis, interviewing, surveys, case study method, icebreakers, circle discussions, flyer making, cultural autobiography, ethnographic research, cross-cultural modeling. The peculiarities of applying each method in the work with orphans and children deprived of parental care in a family-type children's home are determined.

Keywords: multicultural education, multiculturalism, methods of multicultural education, multicultural competence, multicultural environment, family-type children's homes, foster families, orphans, children deprived of parental care.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Полікультурне виховання є важливим комплексним виховним процесом для створення гармонійного суспільства, що проводиться у різних сферах життя. Але першочергове та провідне значення для реалізації полікультурного виховання має родинне середовище. Дитячий будинок сімейного типу став саме таким середовищем для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Для батьків-вихователів у реалізації полікультурного виховання потрібна якісна педагогічна підготовка, навчання та консультування у правильності вибору методик, що, вважаємо, є недостатньо розробленим та впровадженим на сьогодні в прикладному аспекті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Полікультурне виховання є предметом досліджень багатьох зарубіжних та українських науковців, які вивчають цей феномен з різних аспектів в залежності від особистих дослідницьких спрямувань. Так, в загальному полікультурну освіту вивчали Дж. Бенкс, А. Томас, П. Майо, В. Бойченко, О. Гурин, Л. Чумак, А. Кирпа та ін.; вивчення проблем полікультурного виховання здійснювали А. Перотті, Л. Голік, Л. Кругленко, О. Безкоровайна, О. Сухомлинська та ін.; полікультурні компетентності досліджували С. Мединська, В. Мичковська, І. Ковалинська, Т. Серих, Т. Чаркіна та ін.; практичні аспекти полікультурного виховання схарактеризовані в працях О. Петренко, П. Кендзьора, Н. Гончар, С. Цимбрило та ін.

Метою дослідження є висвітлення сутності та значення полікультурного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у дитячих будинках сімейного типу, характеристика методів та засобів обраного виховного впливу та рекомендації щодо його реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Дитячий будинок сімейного типу – це «окрема сім'я, що створюється за бажанням подружжя або окремої особи, яка не перебуває у шлюбі, які беруть на виховання та спільне проживання ... дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування» [1], це особливе родинне середовище, у якому виховуються діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування. Вихованці дитячого будинку сімейного типу – це діти, що попередньо виховувалися в біологічних родинах або закладах інтернатного типу, їх має бути не менше п'яти, що закріплено Положенням про дитячий будинок сімейного типу [7]. Крім того, в сім'ї проживають і виховуються рідні діти батьків-вихователів. Все це вказує на наявність полікультурного середовища, де діти можуть мати різні національності, розмовляти різними мовами, а також бути вихованими на різних традиціях, звичаях, віруваннях тощо. Розмаїття культур у дитячому будинку сімейного типу є визначальним чинником обґрунтування для батьків-вихователів необхідності організації й здійснення полікультурного виховання.

В контексті теми нашої наукової розвідки найбільш доречним вважаємо таке тлумачення поняття «полікультурне виховання»: це зміст, система цілей, методів, засобів (праця, навчання, гра, спілкування), які впливають на обізнаність підростаючого покоління..., врахування національних й етнічних особливостей людей, які оточують, уміння взаємодіяти на основі міжнаціональних і міжетнічних відмінностей, формування почуттів солідарності, взаєморозуміння» [2]. Полікультурне виховання сприяє адаптації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування до середовища, в якому присутні представники різних культур; воно сприяє міжкультурному діалогу та взаєморозумінню, дає змогу дітям вивчати мовні та культурні особливості один одного, а також розвиває навички толерантності до інших. Воно базується на принципах гуманності, різноманітності, рівності, справедливості та співпраці між усіма учасниками взаємодії. Мета полікультурного виховання у дитячому будинку сімейного типу полягає у підготовці дітей до того, що вони є членами багатокультурного суспільства та здатності до взаємодії у різних спільнотах. З раннього дитинства у дітей формуються культурні цінності та навички поведінки у стосунках з іншими людьми. Тому виникає необхідність під впливом сімейного середовища реалізовувати полікультурне виховання як процес формування культурної та соціальної особистості та її здатностей до гармонійних відносин.

Полікультурне виховання є комплексною системою, що залежить від учасників процесу, насамперед від батьків-вихователів як реалізаторів, їхніх полікультурних компетентностей та життєвого досвіду взаємодії з представниками інших культур. Вихованці дитячого будинку сімейного типу є суб'єктами, на яких спрямований цей процес, важливе значення у ньому відіграють вікові, гендерні, психологічні та культурні характеристики дітей. Крім учасників процесу, в системі полікультурного виховання важливу роль відіграє власне середовище виховання. Виокремлюють внутрішнє середовище реалізації полікультурного виховання – дитячий будинок сімейного типу, та зовнішнє середовище – соціальні інститути, культура, засоби масової комунікації, що впливають на полікультурне виховання та оточення дітей поза родиною. Модель полікультурного впливу являє собою взаємозалежність культурних середовищ та учасників процесу.

Для ефективної реалізації полікультурного виховання необхідна реалізація соціально-педагогічних умов та налагодження зв'язків між учасниками процесу, створення безпечного та культурно комфортного середовища на умовах рівності, незалежно від походження, формування довіри, поваги та взаєморозуміння між членами родини. Цього можна досягти, враховуючи етнічне, культурне походження кожного вихованця, особливості його життя, поглядів тощо.

Акцент на цьому питанні має ставитись під час навчань батьків-вихователів та підготовки до створення дитячого будинку сімейного типу. На таких зустрічах необхідно пояснювати важливість полікультурного виховання для набуття їхніх компетентностей й виконання педагогічних ролей. Адже для дітей батьки (в дитячих будинках сімейного типу батьки-вихователі) стають прикладом того, як ставитися до людей, які відрізняються від них самих. Усвідомлення мети полікультурного виховання є важливим компонентом процесу та полягає у формуванні високоосвіченої, толерантної, духовно багатой особистості, що будуватиме своє майбутнє на загальнолюдських принципах та співпраці, зможе легко соціалізуватися в інше суспільство та зберігатиме свою ідентичність впродовж життя.

На рівні сім'ї вирішальне значення має роль батьків у формуванні позитивної взаємодії з представниками інших культур, що в першу чергу залежить від побудови міжособистісних стосунків між батьками-вихователями та дітьми. О. Чистяк виокремила

етапи формування міжособистісних стосунків у дитячому будинку сімейного типу, як-от: перший етап – міжособистісне сприйняття як налагодження базових взаємин; другий етап – формування внутрішнього ставлення людей один до одного на раціональному і емоційному рівнях; третій етап – звернення людей один до одного як форма прояву. Саме на третьому етапі формується культура міжособистісних стосунків дорослого з вихованцем. Доброзичливість, любов і уважне ставлення дорослого до вихованця дають змогу закласти основи сприятливого становлення особистості вихованця. Вихователь показує свою любов до вихованця через доброзичливий «контакт очей» і активне слухання [9]. Діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, проходять ці етапи в період соціально-психологічної адаптації до нового соціально-культурного середовища, що сприяє активному пристосуванню до нових умов, інтеграції, прийнятті норм і цінностей усіх членів родини. Успішність створення адекватної системи відносин залежить від задіяння сукупності соціально-виховних методів, підходів та засобів інформаційного, заохочувального та творчого характеру. Налагодження стосунків між батьками-вихователями безпосередньо залежить від рівня довіри. «Досягнення довірливих стосунків – засіб синхронізації досвідів, цінностей і звичок дитини й вихователя. Створювати, виховувати довіру дітей-сиріт до вихователя можна як за допомогою слів, так і засобами невербального спілкування: очима, посмішкою, дотиком, тобто всім, за допомогою чого можна продемонструвати дітям, що вони мають право відкрито виражати свої думки і почуття. При цьому вихователь повинен усвідомити право кожної людини на приховування своїх думок та почуттів, ізольованість і недоторканість внутрішнього світу, і головне, визнати це право за дитиною» [4, с. 201].

Полікультурне виховання є частиною організації гармонійних стосунків через пізнання власної культури та культури вихованців на умовах позитивної взаємодії. Важливе значення у такому вихованні має когнітивний та ціннісний компонент, що полягає в обізнаності культурного розмаїття, набуття необхідних полікультурних знань, розуміння загальнолюдських та національних цінностей в контексті міжкультурної взаємодії та виховання почуттів поваги, рівності, гідності тощо. Для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є надзвичайно важливим розуміння та налагодження контакту у середовищі, тому що попередньо опинившись у складних життєвих обставинах, вони або не мали можливості засвоїти ці процеси, або їх бачення можуть бути не зовсім правильними. Тому в дитячому будинку сімейного типу полікультурне виховання здійснюється з метою формування та коригування свідомості вихованців.

У виборі методів полікультурного виховання ми керувалися компонентами та їх функціональним спрямуванням на особистість. Так формування та коригування світогляду особистості реалізуються переконанням та навіюванням через налагодження індивідуальної та колективної комунікації на рівні діалогу та емоційного зв'язку у сім'ї. Завданнями цих методів є збагачення знань вихованців стосовно світового культурного розмаїття, усвідомлення власної приналежності до певної культури або культур, формування цінностей та толерантного ставлення до представників інших народів. Формування інформаційного компоненту полікультурної свідомості вихованців дитячого будинку сімейного типу здійснюється через приклад світосприйняття батьків-вихователів, обговорень, розповідей про інші культури. Для різних вікових категорій повинні бути підібрані відповідні засоби, наприклад, для дітей молодшого віку найкраще підходять книги з казками та історіями про народи світу, мультфільми з полікультурною складовою тощо. Для старших дітей полікультурне ознайомлення здійснюється через художню та наукову літературу, художні та документальні фільми, інтернет-ресурси та інші засоби масової комунікації. Полікультурні інформаційні засоби дають змогу дітям

побачити себе та свою культуру, відображену в творах, ілюстраціях тощо. Такий тип виховної практики не лише допомагає їм як особистостям відчувати приналежність до певної спільноти, але й сприяє успіхам в навчальній діяльності та розвитку.

Сучасні умови та доступність інформації вимагає застосування нових методів полікультурного виховання, що формуватимуть зв'язок між батьками та дітьми, накопичуватимуть знання та будуть розвивати творче та креативне мислення. Одним з таких методів є сторітелінг, що являє собою творчу розповідь. Цей метод ґрунтується на сприйнятті, пам'яті та творчій уяві. Він може бути класичний, активний та цифровий. У класичному сторітелінгу історія розповідається дорослим для засвоєння знань дітьми. Активний сторітелінг полягає у залученні до складання історій дітей, вираження їх бачення та ставлення до подій, особливостей та стосунків. Цифровий сторітелінг доповнюється візуальними компонентами та стимулює до творчих здібностей дітей. Цей метод можна застосовувати для пізнання та зацікавленості до культур різних народів і пошуку зв'язків між ними [6].

Культурне світосприйняття суттєво залежить від суспільної думки як впливу зовнішніх чинників, що включають сукупність поглядів, переконань, відношень, упереджень, стереотипів, трендів тощо. Упередження можуть виникати, коли людям бракує розуміння історії, досвіду, цінностей і сприйняття груп, відмінних від їхньої власної. А стереотипи вважаються узагальненням переважаючих характеристик культури та формують упереджену думку щодо групи людей або індивіда. Однак у тому випадку, коли стереотип несе оціночне навантаження і формує не тільки очікування від спілкування, а й власну активну комунікативну поведінку, стереотипізація може зіграти злий жарт із комунікантами та завдати реальної шкоди їхньому спілкуванню [3, с. 77].

Для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є дуже важливим збереження культурних цінностей своєї біологічної родини. Батьки-вихователі завдяки індивідуальному підходу до кожного вихованця повинні актуалізувати значення таких культурних історій та збереження дитячого культурного досвіду. Особливістю дитячого будинку сімейного типу є підтримка контакту вихованців з біологічними родинами, якщо вони не шкодять їхньому здоров'ю та розвитку [7]. Тому позиція батьків-вихователів щодо збереження культурного досвіду дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, забезпечить відчуття підтримки у вихованців, відкритості, чутливості, зміцнить комунікативні зв'язки та сприятиме налагодженню відносин у сім'ї.

Полікультурне виховання реалізується методами організації діяльності та формування позитивної поведінки. Саме ці методи спрямовані на набуття полікультурних навичок та позитивного ставлення до взаємодії, спілкування й виховання толерантності та сприйняття людей різного походження. Але, розуміючи те, що дитячий будинок сімейного типу є полікультурним середовищем, діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, що виховуються у ньому, пристосовуються до нових культурних норм. Завдання батьків-вихователів полягає в організації полікультурного середовища як визнання цієї розмаїтості, згоди та можливості спільної культурної реалізації. Адже цінності більшості культур є спільними, а залежність невід'ємною.

Допомога дітям у взаємодії з представниками інших культур має вирішальне значення для формування у них чуйного і доброзичливого сприйняття інших людей. До методів полікультурного виховання відносимо ігрову діяльність, організацію традиційних свят, звичаї та обряди, екскурсії та подорожі, відвідування культурних фестивалів тощо. Крім того, важливим є залучення дітей до полікультурних суспільних осередків розвитку дитини. Це можуть бути позашкільні та спортивні заклади з різними видами культурних та спортивних мистецтв країн світу. Батькам-вихователям слід звернути увагу на побутові та життєво необхідні засоби, завдяки яким також відбувається

полікультурне виховання та розуміння зв'язків між культурами. Приміром, страви, які готують кожного дня у родині, є елементами різних культур світу, багато речей, що оточують дітей мають також певну культурну приналежність. Це все є свідченням тісної культурної взаємоохопленості у сучасному глобалізованому світі, а досвід реалізації таких культурних зв'язків у родинному оточенні є стимулом для дітей діяти в інших спільнотах. Ще одним методом полікультурного виховання є вивчення дітьми іноземних мов, позаяк мова є невід'ємною частиною культури, вивчення якої надає можливість до іншомовного спілкування на міжкультурному рівні. «Інтерес до соціалізуючого та виховного потенціалу іноземної мови обумовлює появу та швидкий розвиток у теорії та методиці викладання іноземної мови такого напрямку, як «мовна полікультурна освіта». Саме полікультурна освіта учнів та студентів засобами іноземної мови відіграє важливу роль у процесі розвитку, виховання та культурного самовизначення» [8, с.222].

Рефлексія полікультурного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в дитячих будинках сімейного типу здійснюється методами самовиховання через самопізнання, самоусвідомлення та саморегуляцію. Культурне самопізнання полягає у розумінні дитиною власної культурної ідентичності, традицій, звичаїв, історії свого народу, його мови. Самопізнання здійснюється шляхом самоспостереження та порівняння особистих культурних схильностей з особливостями та нормами певної культури. Це допомагає збагатити світосприйняття, розвивати толерантність та відчуття приналежності до певної спільноти. Культурне самоусвідомлення реалізується самоідентифікацією, а також розумінням впливу культурних чинників на цінності, переконання та спосіб життя.

Соціалізація дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, залежить від вміння вихованців керувати своєю поведінкою, контролювати емоції, ставлення до інших, що проєктується через методи саморегуляції. До таких методів відносяться самопереконавання, самонавіювання, самоаналіз, самокорекція тощо, завдяки яким можна проєктувати відносини з представниками різних культурних груп, уникати конфліктності та сприяти знаходженню альтернативних шляхів вирішення проблем на міжкультурному рівні.

Інноваційні методи полікультурного виховання є сучасним досягненням педагогів, завданням яких є розробка нових стратегій та технологій для забезпечення реалізації виховного впливу згідно нових суспільних викликів. Найбільш ефективними є такі активні та інтерактивні методи, як «діалог, дискусія, робота в парах і групах, мозковий штурм, рольові ігри, контент-аналіз текстів та інших джерел культурної інформації, інтерв'ювання, опитування, метод моделювання конкретних ситуацій, метод кейсів, «криголами», обговорення в колі, виготовлення флаєрів, складання культурологічної автобіографії, етнографічні дослідження, крос-культурні моделювання» [5, с.17].

Розвиток новітніх технологій дає змогу використовувати у полікультурному вихованні інтерактивні комп'ютерні програми, веб-сайти, мультимедійні засоби та онлайн-ресурси для навчання мов, культурних особливостей різних народів.

Відкритість міждержавних кордонів стало можливістю перебування дітей у різних країнах та дало їм змогу опановувати іншу культуру, випробовувати навички взаємодії з представниками різних народів, вчитися їх сприймати, розуміти та проявляти власні культурні особливості.

Отже, реалізація різних методів полікультурного виховання у дитячому будинку сімейного типу дасть змогу сформувати у дітей здатності і бажання усвідомлювати себе як особистість та свою приналежність до культури, національності, етносу. Полікультурне виховання культивує усвідомлення цінності іншої людини незалежно від її походження та формує образ «хорошого іншого» через залучення до спільних дій та

побуту, ігор та навчання. Виховні впливи батьків здійснюються через контакти і спрямування власних культурних надбань, але без нав'язування норм та правил.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Проблема вибору та застосування методів полікультурного виховання потребує уважного та комплексного підходу з боку науковців, педагогів-практиків, батьків, але однозначно вони повинні базуватися на ідеях гуманності, повазі до дітей, турботі про їх всебічний розвиток та визнанні дитини як вільної, самостійної, активної та творчої особистості. Особливості застосування методів полікультурного виховання в умовах дитячого будинку сімейного типу є важливою темою для батьків-вихователів, що стикаються з дилемами у вихованні дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у родинному середовищі. Правильно обраний та реалізований метод дасть змогу вихованцям визначити свою ідентичність та налагодити культурні зв'язки між дітьми та батьками, сформуванню толерантне ставлення один до одного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дитячий будинок сімейного типу. URL: <https://www.msp.gov.ua/content/dityachiy-budynok-simeynogo-tipu.html>
2. Крутий К. Л., Фунтікова О. О. Дошкільна освіта: словник-довідник: понад 1000 термінів, понять та назв. Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2010. 324 с.
3. Лютко Н. Стереотипи у міжкультурній комунікації. Проблеми методології сучасного мистецтвознавства та культурології. Збірник матеріалів V Міжнародної наукової конференції. Київ. 2023. С. 77–79.
4. Лялюк Г. Взаємна довіра як умова виховання дітей-сиріт у контексті особистісної парадигми. *Гірська школа Українських Карпат*. Івано-Франківськ. 2020. № 22. С. 198–202.
5. Петренко О. Активні й інтерактивні методи полікультурного виховання учнів різних вікових груп. *Іноватика у вихованні*. 2020. Том . Вип. 11. С. 17–23.
6. Побіаш І. Сторітелінг: ознаки «гарної історії». *Обрії друкарства*. №1(7). 2019. С. 144–150.
7. Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу: Постанова від 26 квітня 2002 р. №564 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF#Text>
8. Хребтова В. Теоретичні основи полікультурного виховання засобами іноземних мов. *Педагогічні науки. Збірник наукових праць*. Т.1 №52. 2009. С. 219–225
9. Чистяк О. В. Психологічні механізми формування міжособистісних стосунків у вихованців-підлітків дитячого будинку сімейного типу. Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць. С.242–244 URL: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v4/i16/19.pdf>

REFERENCES

1. Dityachiy budynok simeinoho typu. URL: <https://www.msp.gov.ua/content/dityachiy-budynok-simeynogo-tipu.html>
2. Krutii, K. L., Funtikova, O. O. (2010). Doshkilna osvita: slovnyk-dovidnyk: ponad 1000 terminiv, poniat ta nazv. Zaporizhzhia: TOV «LIPS» LTD.
3. Liutko, N. (2023). Stereotypy u mizhkulturnii komunikatsii. Problemy metodolohii suchasnoho mystetstvoznavstva ta kulturolohii. Zbirnyk materialiv V Mizhnarodnoi naukovoii konferentsii. Kyiv, 77–79.
4. Lialyuk, H. (2020). Vzaiemna dovira yak umova vykhovannia ditei-syrit u konteksti osobystisnoi paradyhmy. *Hirska shkola Ukrainykh Karpat*. Ivano-Frankivsk, 22, 198–202.
5. Petrenko, O. (2020). Aktyvni y interaktyvni metody polikulturnoho vykhovannia uchniv riznykh vikovykh hrup. *Innovatyka u vykhovanni*, 1, 11, 17–23.
6. Pobias, I. (2019). Storitelinh: oznaky «harnoi istorii». *Obrii drukarstva*, 1(7), 144–150.
7. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro dytiachiy budynok simeinoho typu: Postanova vid 26 kvitnia 2002 r. №564 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF#Text>
8. Khrebtova, V. (2009). Teoretichni osnovy polikulturnoho vykhovannia zasobamy inozemnykh mov. *Pedahohichni nauky. Zbirnyk naukovykh prats*, 1, 52, 219–225.
9. Chystiak, O. V. Psykholohichni mekhanizmy formuvannia mizhosobystisnykh stosunkiv u vykhovantsiv-pidlitkiv dytiachoho budynku simeinoho typu. Aktualni problemy psykhohohii. Zbirnyk naukovykh prats. S.242–244 URL: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v4/i16/19.pdf>